

Oppfølging av evalueringen av pilotprosjekt om kvitteringsordning knyttet til politiets personkontroller – vurdering og anbefalinger

Felles notat fra arbeidsgruppe med representasjon fra Antirasistisk Senter, Juristforbundet, Ligestillings- og diskrimineringsombudet, Minotenk, OMOD, Redd Barna, Oslo politidistrikt og Politidirektoratet

Bakgrunn

I henhold til oppdraget fra Justis- og beredskapsdepartementet er det gjennomført en evaluering av pilotordningen med en kvitteringsordning knyttet til politiets personkontroller. Oslo Economics har i samarbeid med NIBR/OsloMet evaluert piloten på oppdrag fra Politidirektoratet.¹ Evalueringsrapporten ble lansert på et pressemøte i Politidirektoratet 11. januar 2024.

Politidirektoratet og Oslo politidistrikt tok i etterkant av fremleggelsen av evalueringen, initiativ til en arbeidsgruppe med representasjon fra Antirasistisk Senter, Juristforbundet, Ligestillings- og diskrimineringsombudet², Minotenk, OMOD og Redd Barna. De fem første av disse organisasjonene har blitt involvert av Oslo politidistrikt i forbindelse med gjennomføringen av pilotprosjektet. De har også blitt intervjuet av Oslo Economics og NIBR/OsloMet i forbindelse med evalueringen. I tillegg ble Redd Barna invitert til å delta, på bakgrunn av at de sammen med Antirasistisk Senter i 2023 har utgitt en egen rapport om temaet.³ I tillegg har det vært viktig å få innspill knyttet til ivaretagelsen av barnefaglige perspektiv.

Alle disse organisasjonene har engasjert seg gjennom rapporter og annet arbeid rundt temaet diskriminering av etniske minoriteter knyttet til politiets kontrollvirksomhet.

Arbeidsgruppens anbefalinger

Arbeidsgruppen har lest evalueringsrapporten nøye og hatt grundige diskusjoner. Arbeidsgruppen har vurdert de anbefalingene som fremmes i evalueringsrapporten fra Oslo Economics og NIBR/OsloMet, men også hatt diskusjoner ut over de anbefalingene som kommer frem i rapporten.

Arbeidsgruppen har kommet frem til følgende felles anbefalinger:

1. Utredning av mulighetene for å registrere etnisitet i politiets registre

Arbeidsgruppen anbefaler at Justis- og beredskapsdepartementet utreder spørsmålet om hvorvidt politiet kan og bør registrere etnisitet. Arbeidsgruppa mener at opplysninger om etnisitet bør brukes i forskning på politiets personkontroller, samt ved et ytterligere prøveprosjekt med kvitteringsordning.

¹ Oslo Economics og NIBR v/OsloMet (2023). *Evaluering av pilot med kvitteringsordning ved personkontroll*. <https://www.politiet.no/aktuelt-tall-og-fakta/aktuelt/nyheter/2024/01/11/pilotordning-med-kvitteringsordning-ved-personkontroll-er-evaluert/>

² Ligestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) la i oktober 2022 frem rapporten "Kontroller uten kontroll: En kartlegging av etniske minoriteters møte med norsk politi, og en menneskerettighetsvurdering av lovverk og praksis".

³ Redd Barna og Antirasistisk Senter (2023). "Første gang jeg ble stoppet av politiet var jeg bare 12 år": En kartlegging av hvordan ungdommer og unge voksne med minoritetsbakgrunn opplever politiet og hvordan negative møter med politiet påvirker deres psykiske helse. <https://antirasistisk.no/wp>

Arbeidsgruppen presiserer at begrepet *etnisitet* her brukes fordi det er dette begrepet som benyttes i loven. Ut ifra forarbeidene til likestillings- og diskrimineringsloven, kan etnisitet forstås blant annet som fysiske trekk, slik som hudfarge eller andre utseendemessige forhold.⁴ I diskusjonene i arbeidsgruppen har det blitt tydelig at det ikke er den antropologiske definisjonen av etnisitet som ønskes belyst, men registrering av fenotypiske trekk ved en person (jf. forskning fra Canada⁵).

Arbeidsgruppen har videre diskutert hvorvidt det ville være ønskelig at man registrerer faktisk selvopplevd etnisitet, eller om det er politiets vurdering av dette som bør registreres. Arbeidsgruppens diskusjoner har vist at det er politiets oppfatning som vurderes som det mest relevante.

Det er arbeidsgruppens ønske at utredningen også vurderer hvorvidt en slik registrering bør anonymiseres eller ikke når det brukes til forskning. Svaret på dette spørsmålet er nært knyttet til innsynsrett, som arbeidsgruppen mener også bør utredes.

Arbeidsgruppen mener en utredning bør bestå av følgende elementer:

- a) Hvordan "etnisitet" kan operasjonaliseres på en hensiktsmessig måte, dersom siktemålet er å få frem kunnskap som kan si noe om etnisk profilering og overkontroll av enkelte minoritetsgrupper fra politiets side.
- b) Hvorvidt "etnisitet", avhengig av hvordan det operasjonaliseres for dette formålet, kan registreres av politiet eller andre (forskere) og hvordan det i så fall kan gjøres? c) En vurdering av hvorvidt det bør fremmes et lovforslag om at det legges til rette for en slik registreringsmulighet for politiet eller andre (forskere).

Dersom Justis- og beredskapsdepartementet velger å utrede dette ved å sette ned et uavhengig utvalg, er det arbeidsgruppens klare anbefaling at utvalget må sikres god representasjon fra berørte grupper og fra fagfelt som kan vurdere positive og negative sider ved en registrering av etnisitet både sett i et mangfoldsperspektiv og ut fra personvern hensyn.

2. Forskning på politiets personkontroller

Arbeidsgruppen er enig i evalueringens konklusjon om at det er behov for mer kunnskap om praksis knyttet til politiets personkontroller. Det anbefales at det settes av midler til et flerårig forskningsprosjekt på politiets kontrollvirksomhet. Arbeidsgruppen har hentet inspirasjon fra tidligere nevnte forskning i Canada⁶ og rapport fra Danmark.⁷

Aktuelle spørsmål som det vil være av interesse å avklare gjennom et slikt forskningsprosjekt er:

- Kartlegginger som er gjort av politiets kontrollvirksomhet tilsier at politiet kontrollerer flere med etnisk minoritetsbakgrunn enn med majoritetsbakgrunn, sett opp mot befolknings sammensetning. Hva er omfanget av overkontroll?

⁴ Prop.81 L (2016-2017) kapitel 11.9.4. I straffeloven, i omtalen av grupper med et særskilt vern, benyttes begrepet "hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse".

⁵ Foster, Jacobs og Sui (2016). *Race Data and Traffic Stops in Ottawa, 2013-2015*. A Report submitted to Ottawa Police Services Board and Ottawa Police Service. Foster og Jacobs (2019). *Traffic Stop Race Data Collection Project II. Progressing Towards Bias-Free Policing: Five Years of Race Data on Traffic Stops in Ottawa*. Submitted to Ottawa Police Services Board and Ottawa Police Service.

⁶ Se fotnote 5.

⁷ Institut for menneskerettigheder (2022). Etnisk profilering: Hovedresultater fra tre undersøgelser. https://menneskeret.dk/files/media/document/Politi_Hovedrapport_06.pdf

- Hva kan være årsaker til at politiet kontrollerer flere med etnisk minoritetsbakgrunn enn fra majoritetsbefolkningen?
- Hva er forbedringspunkter i en kontrollsituasjon, særlig opp mot politiets dialog - forklaring og begrunnelse av kontroll?
- Hvordan kan politiet målrette sine kontroller bedre for å unngå kontrollslitasje som forskning viser eksisterer i ulike minoritetsmiljøer?
- Et funn fra evalueringen av pilot med kvitteringsordningen er at loggføring kan forbedres. Hvilke tiltak bør settes inn for å sikre bedre notoritet i kontrollsituasjoner? - Hvor treffsikre er politiets kontroller (hvor mange får en reaksjon)? Hvordan kan effekter av kontroller måles og hvor ressurseffektive er politiets kontroller? Er de ulike type kontrollene egnet til å nå de tilsiktede formålene?
- Hvordan er det barnefaglige perspektivet ivaretatt i politikontroller?

3. Avvente ytterligere prøveprosjekt med kvitteringsordning (til punkt 1 er avklart)

Arbeidsgruppen anbefaler at en avklaring av spørsmålet om registrering av etnisitet må på plass før det bestemmes om man skal rulle ut en større prøveordning med kvittering ved kontroll.

4. Forbedring av rutiner for personkontroller – kompetanseheving om krav til notoritet ved loggføring

Arbeidsgruppen mener evalueringen og øvrige rapporter på feltet viser at det er behov for å forbedre rutiner for personkontroller. Det bør iverksettes ytterligere tiltak for å sikre at krav til notoritet med loggføring overholdes. Dette må blant annet skje gjennom nødvendig kompetanseheving både i politiutdanningen og i opplæring av medarbeidere som allerede er ansatt i politiet.

5. Styrke kompetanse i politiet om temaer knyttet til mangfold, likestilling og diskriminering

Arbeidsgruppen viser til tiltak 10 i politiets nasjonale handlingsplan for mangfold, dialog og tillit:

10. Sikre et mangfoldsperspektiv i hele politiets opplæring og utdanning Det skal være stor bevissthet om betydningen av gode holdninger, kulturforståelse og mangfold internt i politiet og i politiets møte med innbyggerne. Temaer knyttet til mangfold, dialog og tillit skal ivaretas i politiets grunnutdanning, etter- og videreutdanning og i øvrige kurs og opplæring for ansatte i politiet.

Arbeidsgruppen anbefaler at det både gjennom politiutdanningen ved Politihøgskolen (PHS) og ulike opplæringsprogrammer for medarbeidere og ledere i politiet, legges til rette for kompetanseheving innen temaer som menneskerettigheter, likestilling, diskriminering, rasisme, fordommer, stereotypier, rettferdig politi, minoritetsstress, kontrollslitasje (både blant minoriteter og politiansatte). Det er også særlig viktig at det barnefaglige perspektivet tas inn i denne opplæringen, da barn i større grad har behov for å bli forklart hva som skjer og hvorfor, på en god og betryggende måte.

Dette bør det også tas høyde for i oppfølgingen av tiltak 17 i den nasjonale handlingsplanen

for mangfold, dialog og tillit. Tiltaket omhandler opplæringen rettferdig politi som er utviklet for å bidra til kompetanseheving innen temaer som dialog, kommunikasjon og konflikthåndtering. Politiets møte med etniske minoriteter er særlig vektlagt i opplæringen. I 2024 må det arbeides for å sikre at prinsippene i rettferdig politi tas inn i øvrige eksisterende

3

opplæringsløp, for å sikre varig effekt av tiltaket. Det er også et formål å bidra til at prinsippene når bredt ut i etaten, på tvers av fagområder.

I diskusjonene i arbeidsgruppen har organisasjonene formidlet at de er villige til å bistå politiet i denne opplæringen. Dette forutsatt at det settes av nødvendige midler som kan finansiere en slik bistand.

6. Kunnskap om rettigheter og plikter ved personkontroll og informasjon om klageordningen?

Arbeidsgruppen anbefaler videre at politiet iverksetter tiltak, sammen med organisasjonene, for å formidle og spre kunnskap om rettigheter og plikter ved politiets personkontroll samt informasjon om klageordning, særlig overfor barn og unge.

